

Colofon: *Overcome* is een werkblad voor gemeenten en parochies met het oog op het door de Wereldraad van Kerken uitgeroepen Oecumenisch Decennium 2001-2010 'To Overcome Violence' en is een initiatief van de *werkgroep Kerken van Kerk en Vrede*. Het verschijnt twee keer per jaar bij het blad Vredesspiraal.
Eindredactie: *sjon donkers*

genade en barmhartigheid

Sjon Donkers

kerk en buurt

In veel plaatsen zijn er kerken die op regelmatige tijden open staan voor 'de buurt'. Vanuit een diaconale en missionaire drijfveer bieden zij als inloophuizen gastvrijheid en ontmoeting aan de buurtbewoners. Kerk en buurt als bondgenoten. Dat kán voor kerkgemeenschappen het verlaten van veilige kaders betekenen. Want in de kerk - binnen haar veilige muren - is er veelal zekerheid, waarheid, prachtige taal en muziek. Maar daarbuiten klinken vaak andere liedjes. Daar blijkt de wereld lang niet altijd zo fraai. Daar zinken veel mensen weg in de harde realiteit van de dag.

Deze kerken zullen dan opnieuw moeten verwoorden wat God en geloven voor hen betekent. Want je laten raken door andere mensen en door situaties van mensen in de marge van de samenleving leidt als vanzelf tot nieuwe geloofsvragen. Vaak confronterend en zeker inspirerend. Zo kan er een vernieuwde spiritualiteit groeien, die te maken heeft met de verhalen van de God van Israël waarin mensen worden opgeroepen er te zijn voor hun naaste. Dat kan betekenen: een andere weg inslaan en dus afwijken van de vertrouwde wegen. Dat zoiets lastig is, kunnen we al zien bij Mozes in het verhaal over zijn roeping (Exodus 3). Hij wordt met zijn aarzelingen heel herkenbaar neergezet. Er zijn genoeg redenen om niet naar de farao te gaan. En wie van ons zou hem ongelijk geven? Wellicht juist wel door al die twijfels is dit een prachtig verhaal.

de Naam

Nadat God vanuit een brandende doornstruik Mozes heeft geroepen, zegt Hij dat Hij de ellende van het volk heeft gezien en de jammerklachten heeft gehoord. Hij kent hun pijn en lijden (vs.7 en 9). Mozes krijgt daarom de opdracht het volk uit Egypte te leiden. Als hij dan vraagt wat hij moet antwoorden als men hem zal vragen naar de naam van die God van zijn vaderen, antwoordt God: 'Ik zal er zijn zoals ik er zal zijn'. De God die aanwezig is in een Naam, als een werkwoord. Een Naam die gebeurt... Een verrassend verhaal dat de grondslag van het geloof van Israël is geworden omdat hier - in de Naam die God onthult - het programma tevoorschijn komt waar alle Bijbelverhalen op voortborduren: er zijn of er niet zijn ...
Later in Exodus (hfst.33,19), als

Overcome 'aanwezig zijn'

Is het mogelijk om in je eigen stad of dorp, wijk of buurt - al dan niet vanuit een kerk - ruimte te bieden voor ontmoetingen? Een plek te creëren waar mensen gezien, gehoord en gekend worden? Zouden daarmee niet verschillende oorzaken van geweld teruggedrongen kunnen worden? In deze *Overcome* drie artikelen die deze vraag oppakken, met gespreksvragen en suggesties om u te inspireren er in uw eigen kerk mee aan de slag te gaan. Geloven in de God van Israël betekent vaak: een andere weg inslaan. Mozes had zo zijn twijfels, maar durfde het uiteindelijk aan met de NAAM waarin mensen worden opgeroepen barmhartigheid te tonen. Katinka Broos schrijft hoe zij in Rotterdam als pastor aanwezig is temidden van gewelddadige situaties en Rein van der Zwan ging met catechisanten een ontmoeting aan met jongeren bij Exodus en in De Glind.

Mozes vraagt de heerlijkheid van JHWH te mogen zien, blijkt deze Naam een nog diepere dimensie te hebben. "... Ik zal uitroepen de Naam JHWH voor jouw aangezicht: dat ik genadig ben over wie ik genadig ben en mij erbarm over wie ik mij erbarm." Een verrassende uitleg van de Godsnaam. De woorden *genade* en *barmhartigheid* blijken de kernwoorden van de Naam! JHWH zegt tegen Mozes dat Hij, de grond onder je bestaan, niet samen valt met het onveranderbare lot, maar ingrijpt en bevrijdt ...

Genade ... is dat niet gewoon het besef dat je er mag zijn? Dat je de vreugde van het leven mag proeven? Want dat woordje 'genade' heeft toch alles te maken met het hebreeuwse woord 'gein'?! Desondanks voelen veel mensen in hun dagelijkse leven weinig vreugde, en daarmee weinig genade. Zij ervaren eerder dat ze er níét mogen zijn. Want zij worden niet gezien, niet gehoord, niet gekend.

Ik vermoed dat *genade* om die reden verbonden wordt met *barmhartigheid*. Want dát is de notie die Israël in vele perioden van onderdrukking en vervolging altijd op de been heeft gehouden. Niet alleen als solidariteit, zoals vaak vertaald, maar veel meer. Want barmhartigheid heeft alles te maken met het woordje 'baarmoeder', moederschoot. D.w.z. de plek waar het broze mensenleven beschermd wordt. Een kwetsbaar gebied. Oftewel: als je werkelijk oog hebt voor het leed, de onrecht, pijn of verdriet van de ander, word je tot in je ingewanden beroerd en kom je als vanzelf in beweging en wordt zo tot naaste. Dát is barmhartigheid. Zo is barmhartigheid in de Bijbel de weg waarlangs *gerechtigheid* haar vorm vindt. Het gaat JHWH tenslotte om recht te doen aan de arme, weduwe, wees en vreemdeling. Om menswaardig bestaan voor allen.

de barmhartige Samaritaan

Lucas (hfst.10) vertelt over een Torageleerde die Jezus vraagt wie zijn naaste is. Jezus antwoordt met een verhaal over een man, beroofd en zwaar gewond achtergelaten aan de kant van de weg, die niet wordt gezien, niet gehoord door een priester en later een leviet. Maar een Samaritaan 'zag hem en werd met ontferming bewogen'. Beroerd tot in zijn ingewanden, wijkt hij dus af van zijn weg en wordt zo het prototype van de naaste: 'de barmhartige Samaritaan'. Natuurlijk hebben de priester en de leviet de man ook wel gezien en gehoord, maar het verschil zit h'm in met welke ogen je kijkt: kijk je met Gods ogen, dán zie je werkelijk je naaste.

werken van barmhartigheid

Ook Mattheüs beschrijft in zijn evangelie hoe Jezus concreet aangeeft wat barmhartigheid is. (hfst.25, de 'werken van barmhartigheid') Voortdurend herhaalt Hij: "voor zover je dit aan een van mijn minste broeders hebt gedaan, hebt je het aan mij gedaan". Uit de verbazing van de mensen blijkt dat het toen ook al niet vanzelf sprak om verder te kijken dan je eigen kring. Maar pas dan, buiten je eigen muren, in de werkelijke ontmoeting met een ander gebeurt het. Daar geschiedt barmhartigheid. Daar ook - soms even - kan je de Ander ervaren.
Zo worden wij als beeld dragers van God opgeroepen te kijken door Gods ogen en daar te zijn waar Hij aanwezig is. Met een oog van liefde en barmhartigheid en een oog van gerechtigheid. Als weg naar vrede...

gespreksvragen

- Kunt u elkaar vertellen hoe uw spiritualiteit gevoed wordt en in hoeverre dit te maken heeft begrippen als 'genade' en 'barmhartigheid'?
- Bespreek met elkaar hoe u als kerkgemeenschap meer aanwezig kunt zijn in uw omgeving.

suggestie

Een expositie van de werken van barmhartigheid: vraag kerkleden en andere buurtbewoners foto's of schilderijen te maken geïnspireerd op deze werken. (N.B. Naast de genoemde zes behoren ook 'de doden begraven' en 'vrede stichten' tot deze werken). Daarmee houdt u een expositie met gesprekken over 'kerk en buurt'.

Sjon Donkers is diaconaal adviseur, tevens eindredacteur van *Overcome*

korte lontjes

Katinka Broos

Ik zat op een zaterdagmiddag te worstelen aan een preek toen er gebeld werd door een vrijwilliger: "Katinka, je moet nu komen, de pleuris is uitgebroken." Achteraf viel het nog wel mee. In ons pandje, de Union, vierde een Surinaamse dame een bigi jari. Maar toen de brassband binnenkwam werd het de Turkse bovenburen te gek. De buurvrouw had migraine, en er moest een einde komen aan het feest. Dus de mannen in het gezin renden te trap af, en gooiden de ramen van het pand in. Zo ontstond er een grote ruzie, die gelukkig vooral verbaal geuit werd. Toen ik aankwam was de politie al aanwezig, de buurmannen nog woest, evenals het restant van de feestgangers. De vooroordelen over elkaars nationaliteit, kleur en godsdienst vlogen over tafel, en ook onze betrokkenheid als wijkpastoraat bij dit feest werd door beide partijen bekritiseerd.

Al weer een aantal maanden woonde ze bij haar vriendin in huis. Zo lang was het nog nooit goed gegaan. Meestal werd de relatie tijdelijk beëindigd met lichamelijk ge-

weld en veel gescheld. En iedere keer weer ontfermden wij ons over Gré, maar gegarandeerd dat ze ons een jaar later toevertrouwde: "Ik ben weer bij haar, ik zeg het maar even, dan kun je me opvangen als het toch weer mis gaat."

Maar, zoals gezegd, het ging nu al lange tijd goed. Tot ze die middag weer belde, het was helemaal mis, ze was wanhopig. Ik vroeg haar vriendin aan de telefoon om in te schatten hoe het ging en hoe we hen konden helpen om de toenemende spanningen te verminderen. Maar de hoorn werd neergelegd en ik hoorde veel geschreeuw en gescheld, iemand slaan en gegil. Ik

rende naar hun huis maar de deur werd niet geopend. Uiteindelijk belde ik de politie die wel binnen wist te komen. Samen konden we met de dames in zoverre onderhandelen, dat afgesproken werd dat ieder voorlopig weer in haar eigen huis zou gaan wonen.

presentie

Het Oude Westen in Rotterdam voert nog steeds de lijstjes van onveiligheid aan in Rotterdam, geweld achter de voordeur, aan drugs gerelateerd geweld, burenruzies... Bovenstaande ervaringen zijn een paar van de weinige verhalen waarbij wij zelf geconfronteerd werden met geweld. Hoe gaan wij dan om met geweld en het gevoel van onveiligheid van buurtbewoners?

Het Pastoraat Oude Wijken in Rotterdam werkt vanuit de *presentiegedachte*: als werkers willen we een eindje oplopen met buurtbewoners die het alleen niet meer redden. We willen hen ondersteunen in hun leven en hen helpen weer rechtop te staan. Gré kiest haar eigen leven, en ook al is het niet mijn idee van gelukkig zijn, ik zal haar hier zoveel mogelijk bij ondersteunen. Natuurlijk hebben wij gesprekken over relaties, geweld, liefde, en vertel ik haar soms hoe ik tegen haar manier van leven aankijk. Maar het is haar weg, haar leven.

Voor mij zijn daarbij wel grenzen, en als ik hoor slaan en gillen zijn die grenzen bereikt.

Het eerste verhaal is complexer. Het gaat hierbij niet alleen om persoonlijke waarden - een kijk op het intieme leven dat je kunt delen in gesprekken - maar ook om religieuze, politieke en racistische systemen. Hiertussen is het moeizaam laveren. Maar als we het hebben over vrede en geweld heb je niet meer in handen dan zelf zo transparant mogelijk zijn. Praten over je eigen moeiten met andere levensvisies, denkbeelden, culturen, noem maar op. Verhalen over wat je zelf op dit gebied bijgeleerd hebt en wat je angst tegen 'de ander' heeft verminderd (of soms vergroot). En laten zien in je doen en laten dat het wijkpastoraat niets ziet in de oplossing van geweld, maar vasthoudend de dialoog blijft zoeken.

ooghoogte

Deze dialoog staat centraal in de manier van werken. We hebben het wel *'dialoog op ooghoogte'* genoemd die plaatsvindt - net als vaak geweld trouwens - bij de dagelijkse dingen op straat: de oversteekplaats die er voor kinderen moet komen, en waar ouders zich sterk voor maken; met de hangjongeren op het plein, van wie de agressie afstraalt, maar die toch ook maar gewoon een plekje voor zichzelf willen hebben; de boze burens die niet willen dat kinderen een bal tegen de buitenmuur trappen.

Als pastor moet je er voor oppassen dat je niet meegaat in de geweldadige manier van samenleven. Dat is als het ware te gemakkelijk. Je kunt je gezag in de strijd gooien en optreden tegen de kinderen of de buurman; we kunnen zowel de Turkse buurman als de Surinaamse feestgangers uit mijn eerste verhaal de pas afsnijden en ze niet meer

toelaten in ons pand; we kunnen de twee dames op duidelijke wijze vertellen dat we niet meer mee willen doen in hun spel van aantrekken en afslaan. Maar dat is niet ons idee van vrede brengen. Dat brengt geen mensen tot rust, dat brengt geen samenleven tot stand. Pas door mensen steeds weer op gelijke hoogte te brengen en dan het gesprek aan te gaan, kan er iets veranderen.

Soms lukt dat...even... en dat is mooi. Dan voel ik mij net de bron van de Samaritaanse vrouw, een bron waar mensen van verschillende culturen en levensstijlen elkaar ontmoeten en hun best doen om gemeenschappelijkheden te ontdekken en elkaar toekomsthoop te bieden. Dat is werken aan vrede.

gespreksvragen

- bespreek met elkaar hoe u als kerkelijke gemeente in uw eigen buurt (beter) kunt werken aan wederzijdse ontmoetingen.
- kunt u dit praktisch invullen als het gaat over onveiligheid of geweld in de wijk?

suggestie: de website van het ICB (InloopCentraBeraad) via www.netwerkurbanmission.nl. Op www.opwegnaardeherberg.nl treft u zo'n 100 projecten aan van open en gastvrije kerken.

Katinka Broos is pastor in het oude westen-pastoraat te Rotterdam

zo anders dan jij - en toch heel dichtbij

ontmoeting met leeftijdsgenoten aan de rand van de samenleving

Rein van der Zwan

Jonge criminelen die wel zoveel hebben uitgehaald dat ze het bij HALT niet meer afkunnen. Ze zijn door de rechter tot gevangenisstraf veroordeeld en moeten minstens een aantal maanden en misschien wel een paar jaar 'zitten'. Wat komt er bij je je boven, terwijl je deze twee zinnen leest? Welk beeld heb je van dergelijke jongeren?

En wat te denken van leeftijdsgenoten die niet thuis kunnen blijven wonen, om welke reden dan ook? Ze zijn in gastgezinnen geplaatst in het dorp De Glind, tussen Leusden en Barneveld. Daar moeten ze hun jeugd doorbrengen. 't Zal je toch gebeuren! Wat stel je je bij hen voor? De beste manier om er achter te komen of je beeldvorming (vooroordeel?) klopt, is op bezoek te gaan en deze leeftijdsgenoten te ontmoeten.

kerk in de samenleving

In onze kerkelijke gemeente werd het catecheseproject 'Handen en voeten van geloven' georganiseerd voor jongeren van 12-17 jaar. Het gaat om de vraag waar geloofs-overtuiging nou zichtbaar wordt. De insteek is niet de theorie (de geloofsinhoud), maar de praktijk. Waar krijgt geloof handen en voeten? Vanuit die praktijk kan de theorie dan wel weer aan de orde komen. Bijbelverhalen kunnen nog weer eens opnieuw gelezen wor-

den en over de vraag wat we geloven kan opnieuw worden nagedacht. Voor de praktijk gingen we naar een Exodushuis en jeugdorp De Glind.

tussen bajes en maatschappij

In het Exodushuis in Utrecht wonen jongeren onder begeleiding en met strikte regels. Zij hebben een gedeelte van hun gevangenisstraf uitgezeten, het laatste gedeelte brengen ze in het Exodushuis door. Als dit goed gaat betekent het verkorting van de straf. Deze Exodushuizen zijn opgezet om gedetineerden te ondersteunen om hun plek in de maatschappij weer te vinden. (zie www.stichtingexodus.nl) De bewoners (jongens en meiden) worden begeleid bij het vinden van een dagindeling en tijdsbesteding, het aangaan van relaties en het zoeken naar opleiding of werk. Met elkaar vormen zij een samenleving in het klein. De bewoners leiden overdag een 'normaal' leven met leren of werken en het huishouden verzorgen.

Het bezoek is van tevoren best spannend. Je ontmoet niet elke dag 'daders'. En wat heeft de kerk/het geloof hiermee te maken? Wordt er nu niet gekozen voor de daders in plaats van de slachtoffers?

We bedachten voor vertrek wat we te weten willen komen. Iedereen snapt dat je niet kunt vragen waarvoor de bewoners moeten 'zitten'. Maar wel hoe hun leven er nu uit ziet, wat hun verwachting is en waar ze voor willen gaan. En van de vrijwilligers die in het huis werken willen we weten wat hen ertoe beweegt om dit werk te doen. De spanning is er al gauw af als we

eenmaal binnen zitten. Dat komt omdat het er ook in het Exodushuis veel gewoner aan toe gaat dan je misschien dacht. Na het gesprek over het leven in het huis en hoe een dag van een bewoner er zo'n beetje uitziet, is er een rondleiding. Die rondleiding gaat in twee groepen. In een groep zitten alleen leeftijdsgenoten: bewoners en bezoekers. Dat geeft de leukste ontmoeting. Het gaat dan over muziek, kleding en andere dingen die echt belangrijk zijn. Dan blijken er geen verschillen te zijn tussen bezoekers en bewoners. Wie had dat van tevoren kunnen bedenken?!

Na afloop is iedereen het er wel zo'n beetje over eens dat het toch ook hele gewone jongeren zijn en dat je hoopt dat het ze snel gaat lukken om weer in de maatschappij te staan. Ze zijn toch niet zo anders dan jij? Totdat iemand de vraag stelt: Maar als je nou wist dat een

van hen jouw scooter heeft gejat of jouw broertje zijn mobieltje afhandig heeft gemaakt ...? Ben je dan nog zo positief?

Tja, met zwart-wit denken kom je er niet altijd uit. Zo'n vrijwilligster in het Exodushuis kent natuurlijk ook dit dilemma. Tegelijk zegt ze dit werk te willen doen omdat ze niet wil geloven dat een mens op zijn verleden wordt vastgepind, maar een nieuwe kans moet krijgen. Wat zal ook alweer de betekenis zijn van oude woorden en (bijbel)verhalen over vergeving en verzoening en rechtvaardigheid?

pech gehad?

In De Glind wonen kinderen en jongeren in gastgezinnen. Ze konden niet thuis blijven wonen vanwege hun eigen gedrag of omdat de thuissituatie onhoudbaar werd. Nu groeien ze op bij pleegouders die naast eigen kinderen ook nog andere pleegkinderen hebben. Het is maar tien kilometer bij ons vandaan, maar het lijkt zo'n compleet andere wereld. Ook hier blijkt dat de omstandigheden dan wel heel anders zijn, maar dat de jongeren dicht bij je staan. Ze hebben dezelfde idealen, frustraties, verwachtingen en verplichtingen als jij. Het zijn geen zielige lui die daar wat ingedut in zo'n dorpje leven. De gastouders maken ook duidelijk dat hun drijfveer is om deze jongeren een toekomstperspectief te bieden waar ze voor willen gaan.

Na het bezoek bedenken we opnieuw dat de omstandigheden waarin je leeft natuurlijk belangrijk zijn, maar toch ook weer niet allesbepalend. Een mens is niet zijn probleem, een mens heeft zijn probleem. Er wordt aan gewerkt om in de gegeven of veroorzaakte omstandigheden toch verder te komen. Daarbij kun je ondertussen wel bedenken dat je zelf tot nu toe blijkbaar meer geluk hebt gehad dan anderen ...

ontmoetingen als eye-opener

Ontmoetingen zoals hierboven beschreven doen wat me jezelf. Het vreemde en onbekende komt veel dichterbij. Of, beter gezegd: vreemde en onbekende blijken je veel naderbij te zijn dan je dacht. Angst, vooroordelen en 'hokjes-denken' verdwijnen daarmee te boven gekomen. Het lijkt me van fundamenteel belang om de samenleving werkelijk samen te laten zijn.

suggesties:

- Ga er net als hierboven beschreven met uw catechisanten op uit om ontmoetingen te creëren, om jongeren zo dichterbij elkaar te brengen.
- Kijk of het mogelijk is een werkgroep jongerendiaconaat op te richten: kerkelijke jongeren die leeftijdsgenoten 'in de knel' op verschillende manieren helpen. Of interesseer jongeren voor een diaconaal jaar in binnen- of buitenland (www.kerkinactie.nl/durfoverjegrens).
- Kijk eens op www.jeugdwerk-idee.nl voor inspirerende ideeën voor en met jongeren.

Rein van der Zwan is predikant, verbonden aan de kerkelijke gemeente De Open Hof/De Hoeksteen in Amersfoort